

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
ТОШКЕНТ МОЛИЯ ИНСТИТУТИ**

**“ГЛОБАЛЛАШУВ ШАРОИТИДА БАНК ВА
МОЛИЯ ТИЗИМИ БАРҚАРОРЛИГИНИ
ТАЪМИНЛАШ МАСАЛАЛАРИ”**

**МАВЗУСИДА ЎТКАЗИЛГАН ХАЛҚАРО ИЛМИЙ-АМАЛИЙ
КОНФЕРЕНЦИЯ МАТЕРИАЛЛАРИ ТЎПЛАМИ**

10 ИЮНЬ 2022 ЙИЛ

ТОШКЕНТ- 2022

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

ТОШКЕНТ МОЛИЯ ИНСТИТУТИ

“БАНК ИШИ” КАФЕДРАСИ

**“ГЛОБАЛЛАШУВ ШАРОИТИДА БАНК ВА МОЛИЯ
ТИЗИМИ БАҲҚАРОРЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШ
МАСАЛАЛАРИ”**

халқаро илмий-амалий анжуман материаллари

тўплами

10-июн 2022-йил

**“ВОПРОСЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ УСТОЙЧИВОСТИ
БАНКОВСКОЙ И ФИНАНСОВОЙ СИСТЕМЫ В
УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ”**

**материалы международной научно-
практической конференции**

10 июня 2022 год

**“ISSUES OF ENSURING SUSTAINABILITY OF THE
BANKING AND FINANCIAL SYSTEMS IN THE
CONTEXT OF GLOBALIZATION”**

**materials of the international scientific and
practical conference**

10th of June 2022 year

Tashkent 2022

ТОШКЕНТ МОЛИЯ ИНСТИТУТИ

БАНК ИШИ КАФЕДРАСИ

УЎК: 336.7(575.1)

КБК: 65.26(50')

Тақризчилар: и.ф.д., проф. Ш.З.Абдуллаева,
и.ф.н., доц. И.Х.Рахманов

Вазирлар Маҳкамасининг 2022 йил 7 мартдаги 101-Ғ-сонли фармойишининг ижросини таъминлаш бўйича **“Глобаллашув шароитида банк ва молия тизими барқарорлигини таъминлаш масалалари”** мавзусида ўтказилган халқаро илмий-амалий конференция материаллари тўплами–Т.: ТМИ., 2022. –854 б.

и.ф.д., проф. Т.З.Тешабаевнинг умумий раҳбарлиги остида

Таҳрир хайъати аъзолари: проф.С.Мехмонов, А.Исламкулов, проф.А.Омонов, доц.У.Абдуллаев, доц.Ф.Холмаматов, доц. И.Жўраев, PhD Х.Тиллаев, А.Рахматов, Б.Максудов.

Мазкур илмий маъруза тезислари тўпламида мамлакатимиз ҳамда хорижий иқтисодчи олимлар, тажрибали амалиётчилар, олий ўқув юр்தларининг профессор-ўқитувчилари, илмий тадқиқот институтлари ва марказларининг етакчи илмий ходимлари, таянч докторант ва мустақил изланувчи ҳамда магистрларнинг илмий тадқиқот иши натижалари мужассамлашган.

Ушбу нашрда келтирилган барча маълумотлар ва фикр-мулоҳазалар муаллифларга тегишли бўлиб, таҳрир хайъати аъзоларининг фикрига мос келмаслиги мумкин. Нашрда келтирилган рақамлар, статистик маълумотлар, фикр-мулоҳазалар учун муаллифлар масъул ҳисобланади.

УЎК: 336.7(575.1)

КБК: 65.26(50')

2. Хахонова И.И., Хахонова Н.Н. Система стратегического учета: формирование и развитие // Фундаментальные исследования. – 2013. – № 6-3. – С. 720-724;
3. Pardayev A.X., Pardayeva Z.A. Boshgaruv hisobi: Darslik /A.X. Pardayev, Z.A. Pardayeva. - T.: "Iqtisod-Moliya", 2019. -556 b;.
4. Abdinabi Kh. Pardae, Umidjon U. Kostaev. The improvement of organizing strategic management accounting, Journal of Critical Reviews, 7(18), c. 718-721, ISSN-2394-5125 vol. 7, ISSUE 18, 2020.
5. Pardae Abdunabi Halikovich, Kostaev Umidjon Umirzakovich, Pardae Shahnoza Abdinabievna. IMPROVING STRATEGIC COST MANAGEMENT ACCOUNTING, Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry, 12(7), p. 4842-4847, E-ISSN: 1309-6591, vol. 12., No 7, (2021).

ХАРАЖАТЛАРНИНГ СТРАТЕГИК БОШҚАРУВ ҲИСОБИНИ МАСЪУЛИЯТ МАРКАЗЛАРИ БЎЙИЧА ТАШКИЛ ҚИЛИШ

*Абдурақов Акбар Абдурахмон ўғли
мустақил изланувчи, Тошкент молия институтини*

Илмий тадқиқот жараёнида харажатларнинг стратегик бошқарув ҳисоби борасидаги иқтисодчи олимларнинг фикр-мулоҳазаларини ўрганиш, жараённи кузатиш, харажатларнинг миқдори ва даражасига таъсир қиладиган омилларни тизимлаштириш, харажатларнинг стратегик бошқаруви ҳисоби самарадорлигини ошириш мақсадида, харажатларнинг стратегик бошқарув ҳисобини ташкил қилишнинг самарали ижро этувчи механизми сифатида молиявий масъулият марказлари фаолиятини ташкил қилиш механизми таҳлил қилинган, муаллиф тадқиқотлари билан қиёсий таҳлил олиб бориш орқали тадқиқот натижаларига асосланиб, хулоса ва таклифлар берилган.

Функционал вазифаларнинг бажарилишини даромадлар ёки келтириладиган харажатлар даражаси билан боғлаш орқали ҳаракатлар ва уларнинг натижаси ўртасидаги боғлиқликни ўрнатиш мумкин. Шу билан бирга, бўлинма ўз вазифаларини бажариши (бундай ҳаракатларни бажариши) учун ўрнатилган молиявий жавобгарлик даражаси кузатилиши керак бўлган молиявий масъулият марказига (МММ) айланади. Бу даражага риоя қилиш бюджетда у учун белгиланган маълум молиявий кўрсаткичга (даромад ёки харажатлар) эришишни англатади. Бунда молиявий жавобгарлик даражаси орқали иккала ҳаракатни (функционал вазифаларни бажариш) ва уларнинг натижаларини назорат қилиш мумкин. Ушбу ёндашув билан саноат корхонасига исталган натижани, яъни режалаштирилган ҳажмдаги фойдани олиш кафолатланади.

- МММ - бизнес жараёнларининг маълум бир тўпламини амалга оширадиган, ушбу жараёнлардан олинadиган харажатлар ёки даромадларга бевосита таъсир кўрсатишга қодир бўлган ва ушбу харажатлар ва/ёки даромадлар миқдори учун жавобгар бўлган таркибий бўлинма. Молиявий

жавобгарлик даражаси бюджетлар ижроси орқали назорат қилинади. Агар бирлик унга ишониб топширилган кўрсаткичларнинг қиймати таъсир қила олмаса, у молиявий ҳисоб маркази (МХМ) мақомини олади.

- МХМ - унинг учун ташкил этилган даромадлар ва / ёки харажатлар кўрсаткичлари ҳисобларни юритадиган таркибий бўлинма, лекин уларнинг умумий миқдори учун жавобгар эмас.

- Харажат марказлари ўзларининг функционал вазифаларини бажариш учун турли хил ресурсларни истемол қиладиган бўлимлар назарда тутилади. Харажат марказларининг ўзига хослиги шундаки, ҳар қандай алоҳида олинган бўлинма ўз фаолиятини юритиши учун ресурсларни истемол қилади ва шу маънода у масъулият марказларининг бошланғич, яъни энг биринчи даражасидир²⁶⁰.

- Даромад марказлари ўз фаолияти орқали оладиган даромади учун масъулдир. Дастлабки масъулият маркази юқорида қайд қилинганидек харажатлар марказ бўладиган бўлса, улар фақат ўз харажатлари миқдори бўйича жавобгар бўлганлар. Даромад учун масъул бўлган бирлик эса ҳам харажатлар ва ҳамда даромадлари учун жавобгар бўлади.

- Маржинал даромад марказлари (МДМ) олинган маржинал даромад (соф даромад, маржинал фойда, ялпи фойда) учун жавобгардир. Бундай ҳолда, бизнес соҳалари ўз бюджетининг даромад ва харажатлар қисмини назорат қилиб, фақат тўғридан-тўғри харажатлар нуқтаи назаридан фаолиятлари самарадорлиги учун жавобгардир. Кейин олинган даромад биринчи навбатда хўжалик юритувчи субъектнинг умумий харажатларини қоплашга, сўнгра соф фойдани шакллантиришга йўналтирилади. Маржинал даромад марказлари қуйи таркибий даражадаги фаолиятнинг даромадлари ва бевосита харажатлари учун масъул бўлган шунга ўхшаш марказлардан иборат бўлиши мумкин.

- Фойда маркази (ФМ) – ўз-ўзидан маълумки, бундай мақомга эга бўлган бўлинмалар олаётган фойдаси учун ҳам жавобгар ва ҳам манфаатдор бўлишади. Юқорида санаб ўтилган масъулият марказларининг бирини ёки бошқасини қачон ишлатишни билиш учун шуни ёдда тутиш керакки, хусусан фойда марказини оладиган бўлсак, фойда корхонанинг барча даромадлари ва унинг барча харажатларини таққослаш натижасида, яъни якуний молиявий натижа сифатида пайдо бўлади. Шу билан бирга, маржинал даромад алдоҳида олинган бир бўлинма даромадининг бир қисми ва ушбу қисмга тўғри келадиган тўғридан-тўғри харажатлар ўртасидаги мувофиқликни ўрнатади ва шунинг учун оралиқ молиявий натижа ҳисобланади.

- Инвестиция марказлари (ИМ) - бутун молиявий тузилманинг юқори қисми. Улар нафақат олинган фойда ҳажми учун жавоб беради, лекин айланма маблағларни (асосий воситалар ва номоддий активлар) бошқара олади. Бу шуни англатадики, ИМ инвестицияларни жалб қилишлари, молиявий

²⁶⁰ Pardayev A.X., Pardayeva Z.A. Boshgaruv hisobi: Darslik /A.X. Pardayev, Z.A. Pardayeva. - T.: "Iqtisod-Moliya", 2019. -556 b.

қўйилмаларни амалга оширишлари ва бунинг натижасидан олган маблағларини тасарруф этишлари мумкин. Ана шундай ҳолатларда, ИМ ушбу инвестицияларнинг даромадлилигини таъминлаши шарт ва шу билан бирга хўжалик юритувчи субъектнинг барча активлари рентабеллиги учун жавобгардир. Фойда марказидан фарқли ўлароқ, инвестиция марказлари (ИМ) худди шу хўжалик юритувчи субъектнинг энг юқори масъулит маркази бўлиб, (одатда у хўжалик юритувчи субъектларда битта, ва айнан ана шу субъектнинг ўзи бўлади), унга қўйилган барча капитал миқдори учун жавобгардир ва шунинг учун асосий воситаларни бошқариш ва шунинг учун инвестицияларни амалга ошириш ҳуқуқига эга бўлишади. Инвестиция марказларининг масъулияти, яъни жавобгарлик даражаси ROI коэффиценти, яъни хўжалик юритувчи субъектга киритилган барча капиталнинг рентабеллиги коэффиценти билан белгиланади.

Бўлимлардан молиявий ҳисоб маарказлари (МХМ) шакллантиришнинг учта варианты мавжуд:

- битта бўлимдан (бўлимнинг функционалиги мустақил ва етарли функцияни бажариш учун ҳам, унинг молиявий натижаси учун ҳам ягона жавобгарликни белгилаш учун);
- бир нечта бўлинмаларни бирлаштириш орқали:
- ҳар бири алоҳида МХМ мақомини оладиган ёки ҳар қандай бошқа молиявий ҳисобот марказларига қўшиладиган икки ёки ундан ортиқ қисмларни битта бўлимдан ажратиш орқали.

Молиявий ҳисоб марказлари қуйидаги ҳолларда бир нечта бўлинмаларни бирлаштириш орқали шакллантирилади:

- бир хил турдаги даромадлар ва/ёки харажатларга эга бўлган бир нечта бўлинмалар мавжуд бўлганда;
- ўзаро боғланган ишларни бажарадиган бир нечта бўлинмалар мавжуд бўлганда;
- технологик занжир билан бирлаштирилган бир нечта бўлимлар мавжуд бўлганда;
- бирининг иш натижалари кейингиси учун материал манбаси бўлиб хизмат қилганда ва ш.к..

- турли функцияларни бажарадиган, лекин биттасида умумий якуний натижа оладиган бир нечта бўлимлар мавжуд бўлганда. Харажатларни стратегик бошқаришни амалга ошириш хўжалик юритувчи субъектларнинг самарали ишлашини таъминлайдиган самарали воситага айланиши мумкин. Шу билан бирга, харажатлар ва уларнинг пайдо бўлиш жойлари тўғрисида объектив маълумотларни шакллантиришга алоҳида эътибор қаратиш лозим. Бундай маълумотларни олишнинг энг мақбул варианты масъулият марказлари томонидан харажатларни ҳисобга олишдир. Бу харажатларни стратегик бошқариш жараёнида муваффақиятли нарх ва ассортимент стратегияларини ишлаб чиқиш имконини беради.

Адабиётлар:

1. Друри К. Управленческий учет для бизнес-решений: Учебник / Пер. с англ. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. -665 с. – (Серия «Зарубежник учебник»). Стр. 567-569.
2. Керимов В.Э. Стратегический учет. Учебное пособие / В.Э. Керимов – М.: Омега-Л, 2005. 168 с
3. Хахонова И.И., Хахонова Н.Н. Система стратегического учета: формирование и развитие // Фундаментальные исследования. – 2013. – № 6-3. – С. 720-724;
4. Pardayev A.X., Pardayeva Z.A. Boshgaruv hisobi: Darslik /A.X. Pardayev, Z.A. Pardayeva. - Т.: "Iqtisod-Moliya", 2019. -556 b;.
5. Mark DeFond, Jinshuai Hu. The effect of fair value accounting on the performance evaluation role of earnings/ Journal of accounting and Economics. Volume 70, issues-2-3, November-December 2020, 101341 <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0165410120300434?via%3Dihub>
6. Ҳасанов Б.А. Бошқарув ҳисоби ва ички аудит методологиясини такомиллаштириш масалалари. И.ф.д. диссертацияси. –Тошкент, Банк-Молия академияси, 2004.
7. Костаев У.У. Стратегик бошқарув ҳисобини ташкил қилишнинг назарий ва амалий асослари: Монография/ У.У.Костаев; - Т.: "Iqtisod-Moliya", 2020. – 180 б.

АКЦИЯДОРЛИК ЖАМИЯТЛАРИ ФАОЛИЯТИНИ МОЛИЯЛАШТИРИШНИНГ ЗАМОНАВИЙ ИНСТРУМЕНТЛАРИ

Боев Б.Ж. – ТМИ, “Корпоратив молия ва қимматли қозғалар” кафедраси доцент в.б. PhD.

Бугунги кунда мамлакатимизда қимматли қозғалар бозорини янада ривожлантириш ва шу асосида акциядорлик жамиятлари фаолиятини қимматли қозғалар эмиссия қилиш орқали молиялаштириш масалаларида бир қатор ислохотлар амалга ошириб келинмоқда. Хорижий амалиётдан бизга маълумки бу жараёни ривожлантириш йўналишлари орасида акцияларни оммавий жойлаштириш (IPO, SPO,) амалиётлари муҳим аҳамият касб этади. Акциядорлик жамиятлари томонидан IPO ва SPO операцияларини ташкил қилиш ва уларни муваффақиятли ўтказиш компания учун кўплаб имкониятларни юзага келтиришини таъкидлаб ўтишимиз лозим.

Жумладан, фонд бозорида акцияларни оммавий жойлаштириш (IPO, SPO) амалиётларини ташкил этиш орқали акциядорлик жамиятлари қисқа муддатда катта миқдорда капитал жалб қилиш, акциялар нархининг ошишига эришиш, инвестицион жозибадорликни ошириш, ўзининг халқаро имижини шакллантириш каби ижобий жиҳатларга эришиши мумкин. Шу билан бир

<i>Jumaniyozov I. Yaqubjonov A.</i>	O'ZBEKISTONDA MOLIYA BOZORINING HOZIRGI HOLATI VA UNI RIVOJLANTRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI	323
<i>Ешпанов И.</i>	АУДИТ ДАЛИЛИ СИФАТИДА ТАШҚИ МАНБАЛАРДАН ОЛИНГАН МАЪЛУМОТЛАР: ХОРИЖ ТАЖРИБАСИ	325
<i>Tillayev X.S. Yo'ldosheva I.I.</i>	O'ZBEKISTONDA ISLOM BANKLARINI TASHKIL ETISH ZARURIYATI VA RIVOJLANTIRISH IMKONIYATLARI.	328
<i>Zaxirov M.</i>	O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA ELEKTRON PUL TIZIMLARI VA ELEKTRON PULLAR	330
<i>Zaxirov M.</i>	O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA MIKROKREDIT TASHKILOTLARI FAOLIYATI HOLATI	333
<i>Абдуразақов А.А.</i>	БЮДЖЕТЛАРШТИРИШ - ХАРАЖАТЛАРНИНГ СТРАТЕГИК БОШҚАРУВ ҲИСОБИНИ ТАШКИЛ ҚИЛИШНИНГ АСОСИ СИФАТИДА.	335
<i>Абдуразақов А.А.</i>	ХАРАЖАТЛАРНИНГ СТРАТЕГИК БОШҚАРУВ ҲИСОБИНИ МАСЪУЛИЯТ МАРКАЗЛАРИ БЎЙИЧА ТАШКИЛ ҚИЛИШ	338
<i>Боев Б.Ж.</i>	АКЦИЯДОРЛИК ЖАМИЯТЛАРИ ФАОЛИЯТИНИ МОЛИЯЛАШТИРИШНИНГ ЗАМОНАВИЙ ИНСТРУМЕНТЛАРИ	341
<i>Боев Б.Ж.</i>	МАМЛАКАТИМИЗДА ҚИММАТЛИ ҚОҒОЗЛАР ЭМИССИЯ ҚИЛИШНИНГ АМАЛДАГИ ҲОЛАТИ ТАҲЛИЛИ	343
<i>Рустамов М.С.</i>	ДУНЁ ИҚТИСОДИЁТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА КИЧИК БИЗНЕСНИ КРЕДИТЛАШНИНГ РОЛИ	346
<i>Абдуллаев У. Жўраев А.</i>	БАНК СТРАТЕГИЯСИ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШДА КОРПОРАТИВ БОШҚАРУВ ТИЗИМИНИ TUTGAN ЎРНИ	348
<i>Қўзиев И. Очилов Ф.</i>	МАЖБУРИЯТЛАРНИНГ ЮЗАГА КЕЛИШИ ВА ТАН ОЛИНИШИ ҲОЛАТИНИ БУХГАЛТЕРИЯ ҲИСОБИДА АКС ЭТТИРИШ	352
<i>Усманова С.З.</i>	КРЕДИТЛАШ -ТУРИЗМНИ МОЛИЯЛАШТИРИШНИНГ МУҲИМ МАНБАСИ СИФАТИДА	355

**“ГЛОБАЛЛАШУВ ШАРОИТИДА БАНК ВА
МОЛИЯ ТИЗИМИ БАРҚАРОРЛИГИНИ
ТАЪМИНЛАШ МАСАЛАЛАРИ”**

мавзусида тайёрланган илмий тезицлар
тўплами

ХАЛҚАРО ИЛМИЙ-АМАЛИЙ КОНФЕРЕНЦИЯ

”